

Het Steunpunt Ontwerpwedstrijden is op 1 april 1997 opgericht in Perscentrum Nieuwspoor, als gevolg van het Convenant Ontwerpwedstrijden op het gebied van architectuur, stedenbouw, landschaps- en interieurarchitectuur. Het Steunpunt werd ondergebracht bij Architectuur Lokaal, onafhankelijk landelijk kenniscentrum voor cultureel opdrachtgeverschap en architectuurbeleid. Een geschiedenis in kort bestek.

Onrust in 1995

Tot 1 april 1997 bestonden in Nederland voor wedstrijden onder architecten dan wel projectontwikkelaars geen algemene regelingen of afspraken met een breed draagvlak. Deze zijn gemaakt nadat in 1995 door alle partijen aandacht werd gevraagd voor de problemen die zij bij de selecties ondervonden. BNA organiseerde een boycotactie tegen 'slecht georganiseerde wedstrijden' en bracht het *Zwartboek meervoudige opdrachten* uit¹, Architectuur Lokaal het debat *Prijsvraag en Antwoord* om de problematiek bij publieke opdrachtgevers onder de aandacht te brengen² en NEPROM constateerde dat, ondanks zijn eerdere aanbevelingen, de situatie voor ontwikkelingscompetities niet was verbeterd.³ Gemeenten maakten, mede om de opkomende Europese aanbestedingsregels te ontwijken, steeds meer gebruik van zogenoemde architectenlijstjes, waardoor eerlijke concurrentie en de toegang tot opdrachten voor jonge architecten werden belemmerd.

Convenant 1997: prijsvragen en meervoudige opdrachten architectuur

In reactie hierop nam Rijksbouwmeester Wytze Patijn het initiatief om te komen tot structurele verbeteringen in samenwerking met belanghebbende partijen. Dit resulteerde in het *Convenant Wedstrijden op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur* voor de periode 1997-2001.⁴ Doel van het convenant was het creëren van een wedstrijdcultuur in Nederland en het stimuleren van het inzetten van ontwerpwedstrijden bij ruimtelijke opgaven van cultureel belang. Daarbij werd ervan uitgegaan dat zowel uitschrijvers als deelnemers belang hebben bij gelijke kansen en duidelijkheid over de procedure, de beoordelingscriteria en de verhouding tussen de te leveren prestatie en de beloning.

Kompas in plaats van ANP en RMO

Het Convenant markeerde het begin van een zich gestaag ontwikkelende wedstrijdcultuur in Nederland. De uitvoering kreeg gestalte via de medewerking van alle partijen aan de handleiding en voorbeeldmodellen *Kompas bij prijsvragen en meervoudige opdrachten* en een *Steunpunt Ontwerpwedstrijden*, als onderdeel van het Convenant. Deze handleiding *Kompas* werd geïnitieerd door STAWON BNA, opgesteld door een begeleidingscommissie onder voorzitterschap van voormalig RBM Tjeerd Dijkstra en vastgesteld door de bestuurlijke werkgroep o.l.v. de RBM.⁵ STAWON vroeg Architectuur Lokaal de eindredactie te verrichten. Uitgeverij 010 en STAWIN droegen het *Kompas* in 2000 aan Architectuur Lokaal over. De Convenantpartijen spraken af, hun achterban te adviseren in de toekomst uitsluitend deel te nemen aan procedures die waren opgesteld op grond van *Kompas*.

¹ *Zwartboek meervoudige opdrachten*, BNA 1995.

² *Prijsvraag en antwoord*, debat, verslag en cd rom, 1995.

³ Ir C.E.C. de Reus, (aankomend) voorzitter NEPROM, *Speech bij de ondertekening van het Convenant 2001-2004 en de uitreiking van het eerste exemplaar Kompas bij Ontwikkelcompetities*, 16 mei 2001.

⁴ *Convenant Wedstrijden op het gebied van architectuur, stedenbouw, landschapsarchitectuur en interieurarchitectuur voor de periode 1997-2001*, in 2001 verlengd tot mei 2005. Ondertekenaars: ministeries van VROM, OCW, LNV, VenW, BuiZa en Defensie alsmede Aedes, AVBB (nu Bouwend Nederland), BNA, BNI, bnSP, NEPROM, NVTL, ONRI en VNG.

⁵ *Kompas bij prijsvragen en meervoudige opdrachten* (1997) werd opgesteld olv de commissie Dijkstra (vm. RBM) en de bestuurlijke werkgroep van RBM Patijn. In beide commissies waren belanghebbende koepels vertegenwoordigd.

In Nederland was de regelgeving voor ontwerp opdrachten vanaf 1972 eenzijdig vastgelegd door de bonden van ontwerpende disciplines in de *Algemene Nederlandse Prijsvraagregelen ANP* en in de *Regeling Meervoudige Opdrachten RMO*. Uitschrijvers konden hun procedures vrijblijvend voorleggen aan de PPC, de Permanente Prijsvragen Commissie van de BNA. De ondertekening van het Convenant had consequenties voor de beide regelingen ANP en RMO; de BNA liet ze vervallen met de komst van het Convenant, waarvan *Kompas* deel uitmaakte.

Steunpunt Ontwerpwedstrijden

Het Steunpunt Ontwerpwedstrijden werd op grond van het Convenant, op 1 april 1997, ondergebracht bij Architectuur Lokaal. De taakstelling was vierledig: (1) algemene vraagbaak- en stimuleringsstaak, (2) adviseren en professionaliseren van uitschrijvers, (3) documentatie, evaluatie en periodieke rapportages en (4) publiciteit en voorlichting. Architectuur Lokaal financierde het Steunpuntwerk tot 2013 uit een instellingssubsidie uit het cultuur- en architectuurbeleid van het rijk. Hiernaast leverden de belanghebbende partijen in 2001-2004 een bescheiden jaarlijkse bijdrage. De diensten van het Steunpunt bleven kosteloos voor gebruikers.

Convenant 2001: meervoudige opdrachten projectontwikkeling

Het Convenant beoogde tevens de situatie voor de selectie van projectontwikkelaars te verbeteren. Projectontwikkeling was sterk opgekomen. In opdracht van de RBM verrichtte Architectuur Lokaal onderzoek om voor deze selectieprocedures te komen tot eentweede handleiding, *Kompas bij ontwikkelingscompetities*.⁶ Architectuur Lokaal gaf de handleiding in 2001 in eigen beheer uit.

In de evaluatie van het Convenant in 2001 door de Erasmus Universiteit werd geconcludeerd dat *Kompas* en Steunpunt goed functioneerden.⁷ Meer aandacht werd nodig geacht voor:

- 1- bekendheid onder uitschrijvers en ontwerpers. Deze aanbeveling resulteerde onder meer in verdere ontwikkeling van het Steunpunt Ontwerpwedstrijden tot een kenniscentrum dat maatwerk levert, en tot een aparte website. Pogingen, te komen tot enige verplichting of keurmerk hadden niet tot overeenstemming tussen de belanghebbende partijen geleid.
- 2- verbetering van de situatie van ontwikkelingscompetities in Nederland. Deze aanbeveling leidde tot een tweede Convenant voor de periode 2001-2004, waarin opgenomen het *Kompas bij ontwikkelingscompetities*. Het aantal Convenantpartijen werd uitgebreid tot negen koepels en zes ministeries.
- 3- meervoudige opdrachten in het kader van aanbestedingen van de EU-Dienstenrichtlijn. De problematiek rond de Europese aanbestedingen zou in 2008 actueel worden.

Opkomst Europese aanbestedingen

De *Kompassen* waren gebaseerd op het *Uniform Aanbestedingsreglement UAR*, nationale regelgeving waarmee de Europese aanbestedingsrichtlijnen voor werken en diensten in Nederland werden geïmplementeerd. Deze beide richtlijnen zijn in 2004 samengevoegd tot de *Richtlijn EG 2004/18/EC* voor overheidsopdrachten voor werken, leveringen en diensten. In plaats van het UAR trad in 2005 het *Besluit aanbestedingsregels voor overheidsopdrachten BAO* in werking. Het ministerie van EZ richtte in

⁶ *Kompas bij Ontwikkelingscompetities*, Architectuur Lokaal 2001. Ook dit Kompas werd opgesteld olv de commissie Dijkstra (vm. RBM) en de bestuurlijke werkgroep van RBM Patijn/Coenen. In beide commissies waren belanghebbende koepels vertegenwoordigd.

⁷ *Eer en opdracht. Verslag van een onderzoek ten behoeve van de evaluatie van het Convenant Ontwerpwedstrijden*, Teunis Ildens, Erasmus Centrum voor Kunst- en Cultuurwetenschappen i.o.v. ministerie van OCW, 2001

2005 het kenniscentrum PIANOo Professioneel en Innovatief Aanbesteden, Netwerk voor Overheidsopdrachtgevers op voor de periode tot 2008.⁸ Doel van PIANOo is om de naleving van de aanbestedingsregels te verbeteren en de aanbestedingspraktijk van aanbestedende instanties te professionaliseren. *PIANOo Expertisecentrum voor Aanbesteden* is in 2001 geëvalueerd en voortgezet. Sinds 2013 is PIANOo gehuisvest bij het ministerie van EZ. TenderNed, in 2006 overgenomen van ProRail, moet hét nationale systeem voor elektronisch aanbesteden in Nederland worden ter ondersteuning van aanbesteders (5.000 aanbestedende diensten en 100.000 ondernemingen). TenderNed is in de opbouwfase, de ontwikkeling ervan is ondergebracht bij PIANOo. Het systeem wordt opgeleverd in aansluiting op de nieuwe Aanbestedingswet.⁹ Deze is per 1 april 2013 in werking getreden.

Nieuwe initiatieven

Na 2005 richtten BNA en NEPROM zich versterkt op de aanbestedingsprocedures voor de eigen branche. BNA stelde de *Werkmap* op ten behoeve van een goed verloop van architectenselecties; Neprom stimuleerde de totstandkoming van de *Reiswijzer* voor de selectie van projectontwikkelaars bij gebiedsontwikkeling. Het ministerie van VROM publiceerde deze uitgave in 2007 in samenwerking met VNG, IPO, Neprom en het ministerie van Financiën. Hiernaast hanteert de Rijksgebouwendienst een eigen leidraad voor rijksopdrachten en zijn er allerlei andere procedures in omloop.

Periode 2006 - 2008

Na beëindiging van de Convenanten zette het Steunpunt Ontwerpwedstrijden in 2006 de stand van zaken op een rij. Het constateerde een aantal problemen bij aanbestedingen voor architectuur- en projectontwikkelingsopdrachten.¹⁰

Zo bleef het gebruik van de *Kompassen* achter bij de praktijk door vrijblijvendheid. Het toepassen van de voorbeeldmodellen of van enige andere richtlijn, is niet verplicht. Met het vervallen van het UAR waren de *Kompassen* niet meer actueel; het UAR was niet langer relevant voor nieuwe opdrachten van aanbestedende diensten. De *Kompassen* waren niet gericht op de voorafgaande selectiefase bij aanbestedingen conform BAO. Het commitment van de Convenantpartijen raakte daardoor verloren, evenals het overzicht van opdrachtgevers op al die nieuwe leidraden. Ook ontstond verwarring over ondersteunende instellingen, naast het Steunpunt Ontwerpwedstrijden en PIANOo waren er de Regieraad Bouw, Europees Aanbesteden, Aanbestedingenkalender en TenderNed.

Gemeenten bleken onzeker over de Europese selectieprocedures en verloren deskundigheid door intern verloop. Juridisering en uitbesteding van de procedures aan commerciële adviseurs nam toe. Knelpunten in de praktijk waren prijs/kwaliteitsafwegingen, wegvallen van persoonlijk contact tussen opdrachtgever en opdrachtnemer, gebrek aan marktkennis bij opdrachtgevers en het betrekken van de bevolking. Jonge architecten hadden moeite toegang tot opgaven te verkrijgen. Tenslotte kwamen er ook nog nieuwe aanbestedingsvormen op, zoals geïntegreerde contacten.

Architectuur Lokaal kwam eind 2007 met Rijksbouwmeester Mels Crouwel overeen, het initiatief te nemen tot de actualisering van *Kompas*. In 2008 stelde Architectuur Lokaal een commissie in van onafhankelijke adviseurs en vertegenwoordiging ARBM met het doel te komen tot verbetering van de aanbestedingsprocedures, onder meer door vereenvoudiging en digitalisering van *Kompas* in *Kompas Light*.¹¹

⁸ Staatscourant 12 oktober 2005, nr. 198, pag. 9

⁹ [Brief minister EZ Maria van der Hoeven aan TK 16 mei 2008 kenmerk EP/EMC/8056477.](#)

¹⁰ *8e Rapportage van het Steunpunt Ontwerpwedstrijden, 1-1-2005 / 1-1-2006*, uitgave Architectuur Lokaal, maart 2006.

¹¹ Zgn. *Aanbestedingclub*, David Orobio de Castro (Stibbe), Carel de Reus (voorheen o.a. directievoorzitter Synchron, voorzitter NEPROM, bestuurslid Architectuur Lokaal), Jan Brouwer (vh Rijksadviseur Infrastructuur, Cilly Jansen (Architectuur Lokaal).

Onrust en politiek in 2008

In 2008 ontstond opnieuw onrust onder architecten. Zij zochten publiciteit over de problemen die zijn bij aanbestedingen ondervonden. Sommigen 'staakten', evenals in 1995, hun deelname aan selectieprocedures; anderen, zoals Atelier Kempe Thill richtten zich tot de politiek. De Tweede Kamer agendeerde de aanbestedingsproblematiek voor architectuur en projectontwikkeling.

Architectuur Lokaal nam het initiatief tot de 1^e *EU Aanbestedingendag* en organiseerde deze landelijke bijeenkomst in hernieuwde afstemming met Rijksbouwmeester Liesbeth van der Pol en betrok BNA, VNG en Neprom daarbij. Dit voornemen werd door de ministers van VROM en OCW aan de Tweede Kamer overgebracht bij het debat over de *Architectuurnota 2009-2012*.¹² De minister van OCW: "Op basis van de uitkomsten van dit debat moeten wij beoordelen of (...) ontwerprijstvragen een meer verplichtend karakter zouden moeten krijgen."¹³ De minister van VROM: "Via een leidraad en een actieve rol van de Rijksbouwmeester willen wij er zorg voor dragen dat andere opdrachtgevers [dan *de rijksoverheid, red.*] beter inzien wat de mogelijkheden zijn. (...) In het voorjaar willen wij een leidraad hebben waaruit blijkt dat er meer mogelijk is en waarin meer informatie wordt gegeven over die mogelijkheden."¹⁴

Bij de *EU Aanbestedingendag* agendeerden partijen op grond van de enquête onder betrokkenen, vijf agendapunten: integriteit, nieuw talent, persoonlijk contact, prijs-kwaliteitsafwegingen en vrijblijvendheid.¹⁵

Steunpunt Architectuuropdrachten & Ontwerpwedstrijden

Bij de *EU Aanbestedingendag* bepleitte BNA een kenniscentrum aanbesteden en richtte een meldpunt in voor klachten over de selectieprocedures. De Rijksbouwmeester riep BNA, Neprom, VNG, PIANOo en Architectuur Lokaal op om gezamenlijk tot verbeteringen te komen en stelde hiertoe een Regiegroep in onder haar voorzitterschap. In het blad voor de Rijkshuisvesting wordt opgemerkt: "De actieve betrokkenheid van het Atelier Rijksbouwmeester duurt overigens zolang als strikt noodzakelijk. Wanneer de 'rust' is weergekeerd en de zaken duidelijk geregeld zijn wordt de praktijk weer overgelaten aan gespecialiseerde instellingen als Architectuur Lokaal en PIANOo én aan de lokale overheden, architecten en ontwikkelaars natuurlijk."¹⁶

De Rijksbouwmeester adviseerde om de activiteiten van het Steunpunt voort te zetten. Dit advies werd overgenomen door de ministers van OCW, ELI en IenM. Op basis hiervan kwam Architectuur Lokaal een werkplan overeen met partijen voor de jaren 2010-2012. Het plan was gericht op actualisering en digitalisering van de Kompassen en versterkte inzet van de ondersteuning aan opdrachtgevers. Het reguliere ondersteuningswerk van het Steunpunt financierde Architectuur Lokaal uit de instellingsubsidie uit het cultuur- en architectuurbeleid van het rijk.

De partijen in de Regiegroep onderschreven het voornemen van het Steunpunt, haar naam te wijzigen in 'Steunpunt Architectuuropdrachten en Ontwerpwedstrijden'.

Acties 2009-2012

Architectuur Lokaal nam het voortouw in de navolgende acties in de jaren 2009-2012: tal van producten en diensten binnen een samenhangende systematiek:

- Portal <http://www.ontwerpwedstrijden.nl> volledig vernieuwd en geactualiseerd;

¹² *Een cultuur van ontwerpen. Visie architectuur en ruimtelijk ontwerp*, Ministerie OCW, VROM, LNV, V&W, september 2008. Architectuurnota voor de periode 2009-2012.

¹³ *Architectuur en Ruimtelijke Ordening, Verslag van een algemeen overleg d.d. 8 oktober 2008*, Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2008-2008, 31535 nr.3), vastgesteld 18 november 2008, p. 18.

¹⁴ Ibid noot 11, p. 26.

¹⁵ *Vragenlijstje en debat*, EU Aanbestedingendag, gehouden 4 december 2008.

¹⁶ *Europees aanbesteden bengelt ergens tussen droom en daad in*, Jaap-Jan Berg in: SMAAK 40, februari 2009, pp 26 t/m 29.

- Database met alle architectuuropdrachten vanaf 2005 (zowel EU als nationale aanbestedingen van architectendiensten – incl. prijsvragen – en werken met een volledige ontwerpcomponent) via dagelijkse handmatige verzameling van de procedures uit aanbestedingskalenders TED (EU) en de aanbestedingskalender. Later ook TenderNed (nationaal) en incidentele prijsvragen. De procedures worden gevolgd tot en met de gunningen, die in de database worden opgenomen;
- Dagelijkse toetsing van nieuw aangekondigde procedures; (gevraagd en ongevraagd) aanbevelingsbrieven voor elke aangekondigde architectendiensten vanaf 2008, publicatie daarvan op de website van het Steunpunt;
- Advies, ondersteuning, light mediation;
- Verzameling en publicatie van best practices; elk kwartaal in de kwartaalkrant, en in de publicatie *Zo kan het ook*, In april 2011¹⁷ verschijnt de publicatie *Zo kan het ook*, waarmee aandacht wordt gegeven aan een aantal best practices uit de aanbestedingspraktijk.
- Publicatie statistiek per kwartaal;
- Onderzoek en publicatie *5 jaar aanbesteden van architectuuropdrachten*, verloop van de aanbestedingen t/m de gunningen vanaf inwerkingtreding van het BAO: een tamelijk volledig overzicht van de ontwikkelingen sinds de implementatie van de nieuwe wetgeving in de praktijk;¹⁸
- Jaarlijks rapport aan Opdrachtgeversforum in de Bouw
- Bijdrage aan gespreksrondes van Rijksbouwmeester met architecten, publieke opdrachtgevers en externe adviseurs, en aan publicatie *Europa en de architecten. Stand van zaken in de discussie over Europese aanbestedingen van architectendiensten*;¹⁹
- Jaarlijkse *EU Aanbestedingendag* en bijbehorende publicaties;²⁰
- Lezingen, cursussen in Nederland en daarbuiten, o.a. EU Commissie, EFAP, Chili, Duitsland, Engeland, Schotland, Cyprus, Denemarken;
- Initiatief oprichting internationale kennispool Vlaanderen, Duitsland; opbouw netwerk elders in EU;
- Bijdrage aan marktontmoetingen architecten en adviseurs, en aan manifest *Beter Aanbesteden* van BNA en NLBP;
- Ontwikkeling en publicatie van digitaal *Kompas light bij architectendiensten* met aanbevelingen, toelichtingen, formats (2009); update na 1 jaar ervaring (2010) in de praktijk;
- Ontwikkeling en publicatie van digitaal *Kompas light bij prijsvragen*, incl. Open Oproep (lichte voorselectie);
- SESAM, digitale statistiekmodule, tweetalig.

De beide Kompassen zijn afgestemd met partijen in de Regiegroep en zijn gepubliceerd op <http://www.ontwerpwedstrijden.nl>. BNA hief zijn meldpunt op tgv het Steunpunt Architectuur Lokaal.

Acties vanaf 2013

- Lead partner van het werkprogramma Opdrachtgeverschap en Omgevingsrecht, *Actieagenda Architectuur en Ruimtelijk Ontwerp 2013-2016*; uitvoering deelprogramma *Beter Aanbesteden*;

¹⁷ *Zo kan het ook*, Architectuur Lokaal 2011.

¹⁸ *5 jaar aanbesteden van architectuuropdrachten*, Architectuur Lokaal. Het rapport is gepresenteerd op 14 oktober 2010 bij de landelijke manifestatie *Bouwen op Ambitie*, voor de nieuwe gemeentebestuurders ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. Deze en alle andere publicaties zijn te downloaden via www.ontwerpwedstrijden.nl.

¹⁹ *Europa en de architecten. Stand van zaken in de discussie over Europese aanbestedingen van architectendiensten*, uitgave Atelier Rijksbouwmeester i.s.m. Architectuur Lokaal, 2009.

²⁰ *EU Aanbestedingendag. Publieke opdrachten architectuur en projectontwikkeling*, Architectuur Lokaal, winter 2009 #66.

- Ontwikkeling en publicatie van digitaal *Kompas light Ontwikkelcompetities* met aanbevelingen, toelichtingen, formats;
- Ontwikkeling en publicatie van digitaal *Kompas light Design Build* met aanbevelingen en toelichtingen;
- Onderzoek en publicatie [Tussen de regels, beter aanbesteden van architectuuropdrachten](#), in opdracht van Atelier Rijksbouwmeester;
- Lancering [The Fulcrum](#), samenwerking Architectuur Lokaal (NL) en Project Compass CIC (UK);
- [Richtlijn Gezonde Architectenselecties](#) in samenwerking met BNA en ICSadviseurs;
- Bekendmaking nieuwe architectuuropdrachten via [@archopdrachten](#);
- Lezingen, cursussen in Nederland en daarbuiten;
- Actualisering bestaande Kompassen als gevolg van de wijziging van de Aanbestedingswet 2012 per 1 juli 2016;
- Advies, ondersteuning, *light mediation*;
- Verzameling en publicatie van best practices;
- Publicatie statistiek per kwartaal.

Februari 2017